

Jaroslav CORANIČ

Postavenie gréckokatolíckej cirkvi v Slovenskej republike v rokoch 1939 – 1940

CORANIČ, Jaroslav: The role of Greek-Catholic church in Slovakia in 1939 – 1940. In: *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 127-142.

This essay deals with role of Greek-Catholic church in Slovakia in short period of Slovak Republic existence from 1939 to 1940. Typical mark of this period is creation of various misunderstandings among agencies of government and leaders of Greek-Catholic church (mainly Peter Pavol Gojdič, bishop of Prešov). It was caused primarily by all-society positions of Greek-Catholic lead, which often differed from (mainly national) positions of Slovak government. To simplify these different positions we can divide them into three ranges. The first was the political field, second was the national one and the third was so-called Jewish question. Politically the Greek-Catholic church was suspected to support various national (Ruthenian) initiatives, which wanted to revise Slovak borders. Also weak effort of Greek-Catholic clergy and of congregation to involve themselves in political structures of state party was realized negative. In field of nationality the Slovak government criticized the guidance of Greek-Catholic church to prefer unreasonably the only part of their congregation – the Ruthenians and to suppress the right of Greek-Catholic Slovaks in consequence. “Reparation” of this status should be done mainly by Slovakisation of education. In so-called Jewish question especially P. P. Gojdič, bishop of Prešov faced out the discrimination of Jewish population in Slovakia.

Na pôde gréckokatolíckej cirkvi sa v medzivojnovom Československu stretlo viacero národnostných a politických koncepcií, čo malo za dôsledok vznik rôznych nedorozumení, najmä medzi vládnymi orgánmi a vedúcimi predstaviteľmi cirkvi. Tieto nedorozumenia sa naplno prejavili po vyhlásení slovenskej autonómie, resp. po vzniku Slovenskej republiky. Napr. prešovského gréckokatolíckeho biskupa Pavla Petra Gojdiča, ktorý sa hlásil k rusínskej národnosti, slovenskí „národovci”, isté politické kruhy, média, ale aj niektorí gréckokatolícki kňazi slovenskej národnosti často obviňovali z toho, že preferuje Rusínov. Biskup sa bránil tvrdením, že sa musí venovať tým, ktorých záujmy nemá kto obhajovať, a kde sú problémy najväčšie.¹ Pavol Gojdič bol tiež niekoľkokrát obvinený z diskriminácie bohoslovcov slovenskej národnosti. S tým potom súvisela snaha slovenskej vlády zasahovať do riadenia cirkvi, za čo možno považovať angažovanie sa Ministerstva školstva

a národnej osvety v prospech kňazských svätení bohoslancov slovenskej národnosti. Pretrvávajúcim problémom bola aj otázka zriadenia nového gréckokatolíckeho biskupstva so slovenským biskupom pre veriacich slovenskej národnosti. Takmer súčasne sa objavili návrhy zo slovenských politických kruhov preložiť sídlo biskupa P. Gojdiča z Prešova do Medzilaboriec, príp. do Svidníka.

Súhlas slovenskej vlády s voľbou P. P. Gojdiča za sídelného prešovského biskupa v roku 1940 však svedčí aj o tom, že výhrady konkrétne voči jeho osobe v predchádzajúcom období nemuseli byť až tak zásadného charakteru.² Cieľom bezpečnostných orgánov vo všeobecnosti nebolo prenasledovať gréckokatolícku cirkev. Isté napätie a upodozrievanie gréckokatolíckej cirkvi však existovalo počas celej doby existencie prvej Slovenskej republiky. Bolo to zapríčinené najmä celospoločenskými postojmi vedenia gréckokatolíckej cirkvi, ktoré sa často odlišovali od (najmä nacionálnych) postojov slovenskej vlády. Zjednodušene by sa tieto rozdielne postoje dali zaradiť do troch oblastí. Tou prvou bola oblasť politická, druhou oblasť národnostná a treťou oblasťou tzv. židovská otázka.

Politicky bola gréckokatolícka cirkev napr. upodozrievaná z toho, že podporuje rôzne národnostné (rusínske) iniciatívy, ktoré chceli revidovať hranice Slovenska. Negatívne bolo chápané napríklad aj to, že sa gréckokatolícke duchovenstvo a veriaci nechceli výraznejšie angažovať v politických štruktúrach štátostrany – HSLS. V prvej záležitosti došlo k výraznejšiemu

-
- 1 Prešovský biskup ostal jediným „ochrancom“ rusínskeho ľudu, keďže po vzniku Slovenskej republiky boli zrušené Ruské národné rady (RNR), noviny Prjaševskaja Rus (boli nahradené provládnyimi novinami Novoje vremia), ale aj všetky politické strany a zastavené bolo aj vydávanie viacerých časopisov. Pozri KONEČNÝ, S.: Rusínska otázka v období prvej Slovenskej republiky. In: *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Martin 2000, s. 176.
 - 2 MULÍK, P.: *Cirkev a štát v strednej a juhovýchodnej Európe v 30-tych a 40-tych rokoch 20. storočia*. Bratislava 1999, s. 198. Aj keď isté napätie medzi prezidentom J. Tisom a biskupom P. Gojdičom pretrvávalo počas celého trvania Slovenského štátu, ich vzťahy boli vždy korektné. Tak napríklad biskup P. Gojdič privítal prezidenta veľmi vrelo a úctivo aj v čase vrcholiacej krízy, pri jeho návšteve Prešova 30. 6. 1940 (privítací list z 30. 6. 1940). In : Archív gréckokatolíckeho biskupstva v Prešove (AGBP), Prezidiálne spisy, inv. č. 75, sign. 21. Toto konštatovanie potvrdzujú aj pravidelné gratulácie biskupa prezidentovi k meninám (napr. pozri AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 75, sign. 19), na ktoré prezident reagoval ďakovnými listami (AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 76, sign. 15). V roku 1943 tiež napr. J. Tiso zaslal ďakovný list P. Gojdičovi za jeho kondolenciu pri úmrtí svojho otca (AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 78, sign. 18).

nedorozumeniu už krátko po vyhlásení autonómie Slovenska v októbri 1938. Z rusínskeho prostredia sa začali po Mníchovskej dohode ozývať hlasy, ktoré požadovali širšiu kultúrnu, príp. až územnú autonómiu. Niektorí rusínski politici dokonca túto myšlienku rozvinuli až k požiadavke pripojenia východného Slovenska k Podkarpatskej Rusi. Keď v októbri 1938 nastúpila nová autonómna vláda Podkarpatskej Rusi, jej ministerský predseda Andrej Bródy vo svojom nástupnom prejave vyhlásil, že „*prvá vláda karpatských Rusov podnikne všetky kroky, aby zjednotila všetky ruské územia v Karpatoch od rieky Poprad k rieke Tise do jedného slobodného štátu.*“³

Nedoriešené otázky ohľadom rusínskeho školstva, jazyka a zastúpenia Rusínov vo verejnej správe na Slovensku spôsobili, že myšlienka pripojenia východného Slovenska k Podkarpatskej Rusi začala získavať širšiu verejnú podporu. V októbri 1938 v Prešove, Bardejove, Snine, Starej Ľubovni, Michalovciach a Medzilaborciach vznikli Ruské národné rady (RNR), ktoré začali rozširovať memorandum požadujúce pripojenie rusínskych (rus/s/kých) obcí na východnom Slovensku k Podkarpatskej Rusi, a organizovali aj jeho podpisovanie.⁴ Gréckokatolícka cirkev sa do tohto hnutia oficiálne nezapojila, aj keď sa vyskytli individuálne prejavy podpory týmto snahám zo strany veriacich, ako aj niektorých duchovných. Slovenská vláda pochopiteľne tieto prejavy netolerovala, a voči ich predstaviteľom vyvodzovala patričné dôsledky. Keď napríklad 16. októbra 1938 prišli do Svidníka predstavitelia autonómnej vlády Podkarpatskej Rusi (na stretnutí s rusínskym obyvateľstvom sa malo oficiálne hovoriť len o kultúrnych a národnostných otázkach), okresný náčelník v Stropkove zakázal obyvateľstvu čo už len účasť na ich privítaní. Napriek zákazu sa do Svidníka vybrala početná skupina občanov z neďalekej Ladomírovej, ktorých viedol gréckokatolícky kňaz Dezider Schudich. Na stretnutí vo Svidníku sa objavili aj názory podporujúce revíziu hraníc a pripojenie východného Slovenska k Podkarpatskej Rusi. Aj z tohto dôvodu Ministerstvo školstva a národnej osvety (MŠANO) zahájilo proti ladomírovskému farárovi vyšetrovanie. D. Schudich sa bránil tým, že on nikdy nevystupoval proti celistvosti Slovenskej republiky, v celej záležitosti iba kritizoval postup okresného náčelníka. Celou touto záležitosťou sa zaoberala aj disciplinárna komisia Gréckokatolíckeho biskupského ordinariátu, ktorá 4. marca 1940 napokon rozhodla, že D. Schudich je nevinný, keďže „*on na stretnutí ani jedným slovom nespomenul, aby nejaká časť Slovenska*

3 MAGOCSI, P. R.: *Rusíni na Slovensku*. Prešov 1994, s. 163.

4 KONEČNÝ, S.: Rusínska otázka v období prvej Slovenskej republiky. In: *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Martin 2000, s. 174.

*bola odtrhnutá alebo pripojená k Rusínsku a teda ani dielom alebo slovom na tento čin nikoho nenavádzal*⁵.

Tomu istému obvineniu čelil aj správca farnosti v Havaji Andrej Azary, ktorý bol dokonca rozhodnutím okresného úradu v Medzilaborciach vypovedaný zo Slovenska. Proti tomuto rozhodnutiu rozhodne protestoval aj biskup P. Gojdič, ktorý sa so svoju sťažnosťou z 29. septembra 1939 obrátil priamo na podpredsedu vlády a ministra vnútra Vojtecha Tuku.⁶ Z pokusu o „rozbitie republiky“ bol v roku 1939 obvinený aj duchovný správca gréckokatolíckej farnosti Jarabina Jozef Sirko. Dôvodom obvinenia mali byť jeho slová, ktoré vraj povedal priamo v chráme, že „*tých, ktorí sa hlásia k Slovensku už nebude viac vysluhovať*“.⁷

Na objasnenie celej záležitosti treba ešte dodať, že postoj rusínskych politikov na Slovensku sa zmenil už v novembri 1938, keď A. Bródyho na čele podkarpatskej vlády vystriedal Augustín Vološin, ktorý bol predstaviteľom prokarpatskej orientácie. Územie premenovali na Karpatskú Ukrajinu a jej administratíva a školstvo bolo úplne ukrajinizované. Rusínska národná rada, ktorá bola väčšinou rusofilská, preto na svojom zasadnutí 22. novembra 1938 definitívne odmietla pripojenie východného Slovenska ku Karpatskej Ukrajine.⁸

Obvinenia voči niektorým gréckokatolíckym duchovným pokračovali aj po vzniku Slovenskej republiky v marci 1939. Z viacerých možno spomenúť prípad duchovného správcu farnosti Ruská Nová Ves Michala Szekelyho. Dôvodom obvinenia malo byť to, že sa kňaz M. Szekely dňa 5. júla 1939 „*nezúčastnil osláv pri príležitosti vyhlásenia samostatnosti, nepodporil zbierku na podporu Slovenského štátu a nie je naklonený slovenskej veci*“.⁹ Dňa 7. septembra 1939 bol zatknutý a následne bez vysvetlenia deportovaný do zaisťovacieho tábora v Ilave. Prepustený bol až 11. októbra 1939 na základe ďalšej sťažnosti biskupa P. Gojdiča.¹⁰ Zatknutí boli aj ďalší dvaja kňazi, Alexej Mydlík z Maľcova a Adalbert Schudich z Miklušoviec. Aj keď následné

5 AGBP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 456, sign. 361. Vyjadrenie disciplinárnej komisie Gréckokatolíckeho biskupského ordinariátu proti Deziderovi Schudichovi zo dňa 4. 3. 1940 (č. 557/361 – 1940). Spis tiež obsahuje list vlastnej obhajoby Schudicha, ktorú zaslal biskupskému úradu 8. 2. 1940.

6 AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 74, sign. 38.

7 List Sirka z 3. 10. 1940 biskupskému ordinariátu, v ktorom informuje o začatí vyšetrovania proti svojej osobe. Pozri AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 75, sign. 36.

8 MAGOCSI, P. R.: *Rusíni na Slovensku*. Prešov 1994, s. 164.

9 SZÉKELY, G.: Michal Székely (1888 – 1979). In: *Zostali verní II*. Košice 1998, s. 109.

10 Sťažnosť biskupa Gojdiča z 15. 9. 1939 predsedovi vlády – pozri AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 74, sign. 34.

vyšetrovanie im nedokázalo žiadnu vinu a všetci boli z väzenia prepustení, plat, ktorý im MŠANO pozastavilo, nedostávali ani po prepustení. Podobne ako v predchádzajúcich prípadoch, aj tu sa do celej záležitosti aktívne zaangażoval biskup P. Gojdič, ktorý napokon u príslušných úradov vymohol nápravu tohto stavu.¹¹

Štátne orgány autonómneho a neskôr aj samostatného Slovenska podobným spôsobom postupovali aj voči gréckokatolíckym rehoľníckam a rehoľníkom. Ministerstvo školstva napríklad zakázalo sestрам Rádu sv. Bazila Veľkého výkon služby na území Slovenska a nariadilo ich presťahovanie na Podkarpatskú Rus. Zrealizovanie tohto nariadenia sa podarilo zastaviť až po písomnej prosbe biskupa P. Gojdiča k Alexandrovi Machovi. Biskup v liste požiadal A. Macha aby sestry nemuseli opustiť Slovensko, argumentujúc, že ich odchodom by nastalo ohrozenie činnosti dôležitých cirkevných inštitúcií v biskupstve.¹²

Podobný postup zvolila vláda Slovenskej republiky aj pri ďalšej ženskej reholi – Kongregácii Sestier Služobníc Nepoškvrnenej Panny Márie (SNPM). Vláda vydala nariadenie, podľa ktorého tie sestry, ktoré na Slovensko prišli z Haliče, museli jeho územie opustiť (v roku 1940 sa jednalo o 6 sestier). Na ich obranu sa opäť postavil biskup Pavol Gojdič. Ten slovenskej vláde dňa 9. augusta 1940 adresoval list, v ktorom poukazuje na ich záslužnú činnosť pri vedení eparchiálneho sirotinca, a zároveň poznamenáva, že všetky sestry, ktoré v minulosti prišli na Slovensko z Haliče, získali československé štátne občianstvo, preto nevidí dôvod na ich vypovedanie.¹³

Slovenská vláda taktiež vyvíjala veľký tlak na gréckokatolícky biskupský úrad v Prešove, aby prepustil zo svojich služieb všetkých kňazov a učiteľov, ktorí nemali „domovské právo“ na území bývalého Slovenska pred arbitráže. Keďže gréckokatolícka cirkev tieto osoby ani po urgenciách neprepustila, Ministerstvo školstva a národnej osvety Slovenskej republiky vydalo 25. januára 1939 nariadenie, podľa ktorého mali byť títo kňazi a učelia zo Slovenska vyhostení. Na základe tohto nariadenia napr. Školský inšpektorát v Bardejove 30. januára 1939 vydal uznesenie, ktorým trom učiteľom z bardejovského školského okresu „zabránil vo výkone služby na území Slovenskej krajiny a odovzdal ich k dispozícii ministerstvu školstva a národnej osvety *Karpatskej Ukrajiny v Chuste*“.¹⁴

11 AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 75, sign. 6.

12 List biskupa Gojdiča adresovaný Alexandrovi Machovi z 1. februára 1939. - AGBP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 455, sign. 427.

13 AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 75, sign. 25.

14 AGBP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 455, sign. 427.

V novembri 1939 zaslalo Ministerstvo školstva a národnej osvety prešovskému biskupskému ordinariátu sťažnosť na spirituála kňazského seminára a konzistoriálneho konzultora Vasiľa Hopka, ktorý sa mal vraj vyjadriť o Slovenskom štáte, ako „o štáte sezónom“. V odpovedi biskupa P. Gojdiča z 12. novembra 1939 vladyka tieto obvinenia odmietol, považoval ich iba za nepravdivé očierňovanie. Svoj postoj, ako aj postoj celého ordinariátu k Slovenskému štátu a národnostným vzťahom v biskupstve jednoznačne definoval takto: „*Biskupský ordinariát je si plne vedomý svojich povinností voči Slovenskému štátu i jeho vláde a leží mu na srdci čo možno najlepšia konsolidácia pomerov medzi gréckokatolíckymi Rusínmi a Slovákmi*“.¹⁵

Po vzniku Slovenskej republiky vznikali aj rôzne politické, kultúrne, mládežnícke, záujmové, ale aj náboženské organizácie, ktoré boli priamou súčasťou jedinej povolenej politickej strany – HSLŠ. Biskup P. Gojdič však nepreferoval angažovanie sa kléru v ich štruktúrach. Agilná bola najmä Hlinkova garda (HG) a Hlinkova mládež (HM), ktoré sa aj napriek tomuto postoju biskupa snažili podchytiť gréckokatolíckych veriacich. V tejto záležitosti sa na biskupský úrad v Prešove obrátila Hlavná duchovná správa HG, ktorá okrem toho zaslala ordinariátu aj stanovky a štatút HG. V tomto liste zo 16. februára 1939 na biskupa apelovala, že: „*štatút je potrebné schváliť hneď – aby nebolo neskoro. Preto prosíme úctivo vybaviť jeho schválenie podľa možnosti čo najskôr, aby sme mohli dať niečo do rúk činovníkom HG, a aby už prestalo nesprávne a škodlivé nedorozumenie. Štatút sám vysvetlí všetky pochybnosti a ustáli právny poriadok. V ničom nie sú dotknuté práva cirkvi a cirkevných vrchností. Hlinková garda je tu a keby sme neurobili všetko a hneď, aby nastal právny poriadok, možbyť že by sme to na vždy zmeškali*“.¹⁶ Dňa 30. apríla 1939, zaslala Hlavná duchovná správa HG prešovskému biskupskému ordinariátu ďalší list, v ktorom ho žiadala, aby určil kňazov, ktorí by boli vymenovaní za oblastných a okresných duchovných HG a HM. V liste Hlavná duchovná správa biskupa P. Gojdiča prosí „*označiť podľa možnosti energických a agilných kňazov, najlepšie tých, ktorí už i predtým sa dobre osvedčili ako pracovníci spolkov (orol, skauting a pod.)*“.¹⁷ Pavol Gojdič odpovedal listom z 15. mája 1939, v ktorom okrem iného uvádza: „*...Keďže nepoznám organizačný plán HG a HM, v tejto veci sa nemôžem meritórne vyjadriť. Súčasne upozorňujem, že v Hlinkovej garde a Hlinkovej mládeži je minimálny počet gréckokatolíckych veriacich, preto sa neoplatí pre tieto organizácie*

15 AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 74, sign. 49.

16 AGBP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 455, sign. 265.

17 Tamže.

*takých kňazov menovať...*¹⁸ Na opakovaný nátlak Hlavnej duchovnej správy biskupský úrad v Prešove napokon navrhol mená gréckokatolíckych duchovných, ktorí mali byť duchovní radcovia Hlinkovej mládeže v 16 okresných správach na Slovensku. Biskupský úrad to však považoval iba za formálnu záležitosť, z činnosťou Hlinkovej mládeže sa nikdy nestotožnil. Vidieť to napríklad aj z toho, že nereflektoval na návrh Hlavného veliteľstva Hlinkovej mládeže z 19. apríla 1941, aby duchovní radcovia HM nosili dôstojnícke rovnošaty HM.¹⁹

Gréckokatolícka cirkev bola počas trvania prvej Československej republiky tiež často upodozrievaná z nelojálnosti a napádaná z promaďarského zmýšľania. Bolo všeobecne známe, že istá časť gréckokatolíckych duchovných považovala vznik ČSR v roku 1918 iba za dočasné riešenie a očakávala opätovné spojenie s Maďarskom. Súkromná komunikácia a korešpondencia najmä u starších kňazov bola aj neskôr často vedená v maďarčine. Po Viedenskej arbitráži a vzniku Slovenskej republiky sa preto vládne orgány mohli na isté prežívajúce maďarizačné tendencie u časti gréckokatolíckeho duchovenstva pozeráť s nedôverou. Tieto obvinenia, ktoré vychádzali najmä v tlačí poplatnej slovenskej vláde, však boli často prehnané. Svoju opodstatnenosť mali predovšetkým v dvadsiatych rokoch, no v druhej polovicike tridsiatych rokov a počas trvania prvej Slovenskej republiky už boli viac menej neaktuálne. Nová generácia gréckokatolíckeho duchovenstva sa väčšinou hlásila k rusínskej, časť aj k slovenskej národnosti, preto obvinenia, že maďarónstvo má v Prešovskej eparchii ešte stále živnú pôdu, biskup P. Gojdič ťažko znášal.²⁰

Významnou oblasťou, v ktorej vznikali rozpory slovenského politického vedenia a gréckokatolíckej hierarchie, bola aj oblasť národnostná. Slovenská vláda vytykala vedeniu gréckokatolíckej cirkvi, že neprimerane preferuje jednu časť svojich veriacich – Rusínov a následne potláča práva gréc-

18 Tamže.

19 AGBP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 457, sign. 1575.

20 Aj biskup P. Gojdič bol niekedy obviňovaný z toho, že komunikácia v jeho domácnosti a aj v úrade bola v maďarčine. Pokiaľ sa jedná o domácnosť, biskup z hostiteľskej zdvorilosti, keďže ovládal aj maďarsky jazyk, komunikoval s návštevmi aj v maďarčine. V úrade však – po nazretí množstva dokumentačného archívneho materiálu biskupského úradu v biskupskom archíve v Prešove – možno konštatovať, že komunikačnou rečou bola takmer výhradne iba rusínčina a slovenčina, príp. čeština, výnimočne maďarčina. Nemožno preto súhlasiť s niekto-

kokatolíckych Slovákov. Trňom v oku bola najmä „prílišná“ angažovanosť biskupa Pavla Gojdiča, ktorý sa otvorene hlásil k rusínskej národnosti a stal sa skutočným ochrancom rusínskej menšiny, jej jazyka, školstva a kultúry. Podobne aj duchovenstvo gréckokatolíckej cirkvi bolo najmä Ministerstvom školstva a národnej osvety neustále kontrolované, ako sa stavia k veriacim slovenskej národnostnej vo svojich farnostiach.

So vznikom samostatnej Slovenskej republiky v roku 1939 vznikali aj rôzne návrhy ako riešiť rusínsku národnostnú otázku. Popritom napr. padli aj také návrhy, že rusínska otázka nie je nacionálna, ale sociálna, a treba ju riešiť rozšírením pracovných miest a zavedením disciplíny v regióne s jeho postupnou slovakizáciou.²¹ Tá sa najrýchlejšie a najlepšie mohla dosiahnuť prostredníctvom slovakizácie školstva. V zmysle novej národnostnej politiky sa preto začal postupný tlak na zavedenie slovenského vyučovacieho jazyka na základnom stupni škôl, zrušenie meštianskej školy s vyučujúcim jazykom ruským v Prešove, likvidáciu ruskej učiteľskej akadémie, či rôzne obštrukcie pri činnosti rusínskeho reálneho gymnázia a postupné znižovanie jeho kapacity.²² Nový štát čoskoro obmedzil činnosť, prípadne aj zakázal viaceré rusínske organizácie, resp. politické strany, takže národné záujmy Rusínov v prešovskom regióne bola schopná brániť väčšinou iba gréckokatolícka cir-

rými názormi (napr. HRIVNÁK, S.: *Gréckokatolícke biskupstvo v Prešove 1323 – 1821 – 1950. ŠOBA Prešov*. Prešov 1968, s. 57.), že konverzácia aj v biskupskom úrade bola v maďarčine. Na druhej strane je potrebné uviesť, že politickým poradcom biskupa P. Gojdiča bol aj prešovský advokát Jozef Kissóczy (súčasne aj prednášal právo na Vysokej škole teologickej v Prešove), ktorý bol podpredsedom Esterházyho Maďarskej strany na Slovensku.

21 KONEČNÝ, S.: Rusínska otázka v období prvej Slovenskej republiky. In: *Slovenská republika (1939 – 1945)*. Martin 2000, s. 176.

22 Napr. Referát ministerstva školstva a národnej osvety nedovolil, aby na reálnom gymnázium výpomocne vyučovali profesori gréckokatolíckej ruskej učiteľskej akadémie. Taktiež Školský referát v Bratislave odmietol potvrdiť učiteľa Arnošta Huszára za profesora hudby len preto, lebo ho Slovenská liga nepravdivo obvinila z toho „že je dokázateľne Maďar“, pričom v skutočnosti mal maďarské iba meno; pozri AGBP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 452, sign. 444, resp. sign. 4130.

Slovenská liga napr. už v roku 1936 kritizovala a obvinila biskupský ordinariát, že za profesorku na učiteľskom ústave vymenoval Martu Dubayovú, ktorá vraj nemala spôsobilosť vyučovať „československý“ jazyk. Ordinariát túto kritiku odmietol, keď poukázal na to, že jej menovanie schválili nielen školské orgány, ale aj kvalifikačná komisia. Činnosť Slovenskej ligy pritom označil za neopodstatnené „vmiešovanie“ sa do záležitostí, ktoré prislúchajú iba jemu (ako udržiavateľovi školy) a Školskému referátu MŠANO. – AGBP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 452, sign. 4130.

kev. Jej nemalá aktivita, najmä v národnostnom školstve, bola pochopiteľná aj z toho dôvodu, že práve cirkev bola zriaďovateľom a udržiavateľom majority základných a aj stredných škôl. Chcejúc zbaviť školy prepojenia na gréckokatolícku cirkev, sa preto vláda snažila vyňať ich z jej kompetencie. Najmä zásluhou biskupa P. P. Gojdiča sa však tento zámer nepodaril, v roku 1940 sa mu dokonca podarilo získať súhlas slovenskej vlády s tým, že výučba na základných (ľudových) školách bude patriť aj naďalej do kompetencie cirkvi. Tento stav potom umožnil nielen výučbu v ruskom jazyku, ale následne aj možnosť vydania štyroch nových učebníc pre rusínske ľudové školy.²³

V súlade s novou národnostnou politikou sa slovenská vláda púšťala aj do riešenia situácie v rusínskom strednom školstve. Čo to znamená, sa v praxi ako prvej dotklo gréckokatolíckej meštianskej školy s vyučujúcim jazykom ruským v Prešove. Dňa 15. júna 1940 Ministerstvo školstva a národnej osvety zaslalo gréckokatolíckemu biskupskému úradu v Prešove nariadenie, ktorým mal úrad ako udržiavateľ meštianskej školy povinnosť v súlade s výsledkami sčítania obyvateľstva zmeniť vyučovacím ruský jazyk na jazyk slovenský. Svoje nariadenie ministerstvo odôvodnilo veľmi lakonicky: „...*Keďže podľa úradného zistenia rusínske obyvateľstvo v meste Prešov i jeho blízkom okolí nachádza sa v nepatrnej menšine, existenciu meštianskej školy s vyučujúcim jazykom rusínskym nemožno považovať za odôvodnenú z hľadiska nezbytných kultúrnych potrieb úzkej rusínskej menšinovej oblasti*“. Ministerstvo zároveň pohrozilo, že ak biskupský úrad toto nariadenie neuposlúchne do 31. júla 1940 „*bude MŠANO nútené ďalšiu výplatu školských podpôr na platy učiteľov gréckokatolíckej meštianskej školy s vyučujúcim jazykom rusínskym zastaviť dňom 31. 8. 1940*“...²⁴ Biskup P. Gojdič vo svojej odpovedi MŠANO z 24. júna 1940 sa snažil poukázať na špecifické postavenie prešovskej meštianky, v liste preto vysvetľuje: „...*Hoci v Prešove a blízkom okolí je málo Rusínov, meštianka je však jedinou ruskou meštianskou školou pre Rusínov na východnom Slovensku*...²⁵ *Rusínske obce sú na severnom pohraničí, kde obvodové meštianske školy je ťažko zakladať pre veľkú biedu a chudobu Rusínov. Preto títo Rusíni dávajú svoje deti do tunajšej gréckokatolíckej meštianky, lebo ordinariát má internáty, kde žiactvo môže umiestniť lacno. Plán zmeny vyučovacieho jazyka vzbudil medzi Rusínmi pohoršenie, keďže zánik ruskej školy v Prešove by spôsobil až tragédiu na rusínskym obyvateľstve*“.

23 MAGOCSI, P. R.: *Rusíni na Slovensku*. Prešov 1994, s. 165.

24 AGBP, Bežná agendy, Spisy, inv. č. 456, sign. 1110.

25 Akási filiálka ruskej meštianskej školy v Prešove bola aj v Medzilaborciach, alebo la však samostatná, rusínske triedy existovali paralelne pri slovenských triedach slovenskej meštianskej školy.

Biskup P. Gojdič po vykreslení týchto dôvodov preto žiadal, aby prešovská meštianka ostala aj naďalej rusínska, no súčasne „ústretovo“ konštatoval, že „*ak by slávne MŠANO tieto dôvody neuznalo, tunajší ordinariát z núdze pristáva na vašu alternatívu, pri ktorej štátna podpora pre učiteľské sily bude ponechaná aj po 31. 8. 1940*“.²⁶ V skutočnosti MŠANO tieto dôvody naozaj neuznalo, a keďže biskupský ordinariát a riaditeľstvo meštianky sa snažili zo všetkých síl zachovať existenciu tejto školy, nakoniec pristúpili na požiadavku zmeny vyučujúceho jazyka. O tomto rozhodnutí potom 2. júla 1940 biskupský ordinariát informoval Ministerstvo školstva a národnej osvety.²⁷

Pri ďalších dvoch rusínskych stredných školách (Gymnázium a Učiteľský ústav) zvolila vláda iný postup. Ministerstvo školstva a národnej osvety vydalo 27. júna 1940 nariadenie, ktorým oznámilo biskupskému ordinariátu, že na 4. júla 1940 zvoláva poradu vo veci cirkevných „ruských“ stredných škôl na Slovensku, pričom vyzvalo ordinariát, aby na ňu vyslal svojich zástupcov. Porada sa konala u prešovského župana Štefana Haššika, za prítomnosti zástupcov MŠANO a biskupského úradu – kanonika kapituly Teodora Rojkoviča, profesora teologickej fakulty Štefana Gojdiča a konzistoriálneho radcu Michala Kizaka. Na porade zástupcovia MŠANO vyslovili viacero želaní:

- 1) „*aby sa rusínske školstvo lokalizovalo do prostredia kompaktné obývaného rusínskou národnostnou skupinou,*
- 2) *aby sa odstránilo predimenzovanie rusínskeho stredného školstva,*
- 3) *premiestnenie cirkevného rusínskeho gréckokatolíckeho gymnázia z Prešova do Medzilaboriec,*
- 4) *likvidácia cirkevného rusínskeho gréckokatolíckeho učiteľského ústavu v Prešove takým spôsobom, že by tento vplynul do štátneho učiteľského ústavu v Michalovciach a tam by sa ihneď postupne likvidoval*“.²⁸

Je zaujímavé, akým spôsobom MŠANO a župan obhajovali tieto návrhy. Lokalizáciu do kompaktné obývaného územia Rusínmi napr. župan Štefan Haššik zdôvodňoval aj „*ochranou žiactva ruských stredných škôl v Prešove od výstrednosti tohto mesta*“. Hovoriť o predimenzovaní rusínskeho školstva, keď v skutočnosti existovali iba tri stredné školy, bolo tiež viac než neseriózne. MŠANO bolo tiež ochotné v prípade splnenia požiadaviek poskytnúť ordinariátu „*primeranú*“ finančnú náhradu pre cirkevné stredné školstvo. Táto

26 AGBP, Bežná agendy, Spisy, inv. č. 456, sign. 1110.

27 Tamže.

28 Zápisnica z porady prešovského župana, zástupcov MŠANO a predstaviteľov prešovského biskupského ordinariátu konanej dňa 4. 7. 1940 v Prešove. – AGBP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 456, sign. 2154.

podpora však doteraz bola odopieraná s odôvodnením, že na to nie je dostatok prostriedkov. Z týchto disproporecií teda jasne vyplýva, že cieľom ministerstva nebolo pomôcť, práve naopak, rozvrátiť rusínske stredné školstvo.

Tento ministerský návrh biskupský ordinariát samozrejme odmietol. Dňa 29. júla 1940 zaslal biskup ministrovi školstva list, v ktorom sa jednoznačne postavil proti tomuto návrhu a ohradil sa aj k spôsobu a obsahu jednania a argumentovania úradníkov ministerstva. V liste biskup konštatuje: „*Gréckokatolícke biskupstvo so svojimi, za poldruha storočia vybudovanými náboženskými, kultúrnymi a sociálnymi inštitúciami nie je kedykoľvek a kamkoľvek preložitelným holubníkom. Inštitúcie nášho ordinariátu boli vybudované z vlastných prostriedkov, obetavosťou príslušníkov nášho kolektíva na celom svete a cirkevné ruské stredné školy sú vydržiavané tiež z vlastných prostriedkov ! Preto nechápeme, akým právom chce tu štát lokalizovať to, čo nevybudoval a čo nevydržiava ! Štát nech lokalizuje podľa svojej potreby tie ruské stredné školy, ktoré on pre ruské občianstvo tohto štátu zriadil a udržuje, a keďže takých škôl, ba ani jednej jedinej triedy nie je, náš ordinariát nie je vinný a nemôže to byť ani príčinou k ničeniu ruských stredných škôl ordinariátu v Prešove*“. Ďalej sa dotkol aj vyjadrenia župana: „*Vo veci p. županom Haššíkom žiadanej ochrany žiactva ruských škôl v Prešove od výstredností tohto mesta poznávame, že nie je nám známe, že by Prešov bol takou Sodomou a Gomorou, v ktorej by študujúcu mládež bolo treba zachrániť vystaňovaním a sme presvedčení, že práve tak ako my, nevie o tom ani jeho Excelencia Dr. Čársky, ani pán Ev. biskup Dr. Čobrda. No keby vzdor tomu mal p. župan Haššík predsa pravdu, pýtame sa, či bude z Prešova vystaňované i žiactvo ostatných škôl a či už boli učinené u správ týchto škôl tiež podobné kroky, ako u nás ? A keď nie, tak prosíme o láskavé vysvetlenie, prečo pôsobí tá udajná prešovská Sodoma a Gomora tak zhúbne len na žiactvo ruských stredných škôl ?*“ Na záver biskup ešte raz zdôrazňuje, že nemôže súhlasiť s týmto ministerským návrhom, pretože „*ordinariát je viazaný kanonickým právom (C.J.C. can. 1375, 1379), podľa ktorého sa má starať o katolícke školy, z čoho vyplýva, že má úzkostlivo dbať aj o to, aby cirkevné stredné školy neboli zrušované*“.²⁹

Ani vecné vysvetľujúce stanovisko biskupa však neodradilo MŠANO od zámeru likvidácie rusínskych škôl. Ministerstvo síce odstúpilo od svojho predchádzajúceho plánu, no už o necelý polrok, dňa 18. decembra 1940 vydalo prípis, ktorým vyzvalo gréckokatolícky ordinariát, aby zrušil Gréckokatolícku ruskú učiteľskú akadémiu v Prešove. Biskup P. Gobjdič, ako aj celý

29 List prešovského biskupského ordinariátu Ministerstvu školstva a národnej osvety z 29. júla 1940. – AGBP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 456, sign. 2154.

ordinariát vzápätí opäť vyvinuli obrovské úsilie, aby táto škola neprestala existovať. Ordinariát už 21. decembra 1940 spísal memorandum, v ktorom protestoval proti tomuto bezprecedentnému kroku. Memorandum poukazyvalo na súčasný neutešený stav rusínskeho stredného školstva a vysvetľovalo, že „*likvidácia učiteľského ústavu by definitívne znamenala likvidáciu rusínskych učiteľov, vychovávateľov a inteligencie vôbec*“.³⁰ List, datovaný toho istého dňa (21. 12. 1940), zaslal Ministerstvu školstva aj biskup P. Gojdič, v ktorom hľadajúc kompromis, navrhol modifikovať ministerský návrh, aby síce akadémia pokračovala v činnosti, no prijímanie nových kandidátov by bolo povolené iba každý druhý rok. Biskup išiel ešte ďalej a ministerstvu navrhol, že „*ak by ústav nebol pohodlný pre MŠANO, navrhuje aby akadémii boli daní dvaja riaditelia, jeden pedagogický a druhý administratívny, ktorého by vymenovalo MŠANO po dohode s ordinariátom – bol by to Slovák – a tak by dozeral nad akadémiou*“.³¹ Ministerstvo na tento návrh napokon pristúpilo a škola s vyššie uvedenými obmedzeniami tak mohla existovať aj naďalej.

Aj keď „rusínskosť“ najvyššej hierarchie gréckokatolíckej cirkvi bola zrejmä, viaceré obvinenia zo slovenskej strany (najmä slovenskej tlače) neboli celkom spravodlivé a objektívne. Takou sa javili napr. správy, že bohoslovci slovenskej národnosti boli nútení opustiť gréckokatolícky seminár a následne museli prejsť do iného rímskokatolíckeho seminára, prípadne že biskup chce suspendovať všetkých kňazov slovenskej národnosti. Na tieto a podobné správy reagoval za prešovský biskupský ordinariát väčšinou správca biskupskej kancelárie Ján Kokinčák, ktorý dementoval tieto informácie, a tie médiá (jednalo sa najmä o redakciu Národných novín, v ktorých v rokoch 1935 – 1938 bolo uverejnených viacero článkov týkajúcich sa problematiky gréckokatolíkov slovenskej národnosti), ktoré takéto informácie šírili, žiadali o „príslušné tlačové opravy“.³²

Národné noviny tiež viackrát informovali o činnosti prešovského biskupského úradu, ktorý mal vraj vyzvať farárov, „*aby o každom slovenskom hnutí gréckokatolíkov podali mu správu, oznamujúc hlavne mená osôb, ktoré sa za slovenskú vec exponujú*“, a tých kňazov, ktorí by sa v takomto hnutí predsa exponovali mal „*upozorniť*“, „*že lepšie bude ustúpiť, ako sa dostať z pri-*

30 AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 75, sign. 44.

31 Tamže.

32 Žiadosť o tlačovú opravu horeuvedených informácií adresovanú 28. 4. 1937 Dr. Jánovi Paulínymu Tóthovi, redaktorovi Národných novín, pozri AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 72, sign. 16.

čin cirkevných niekde do breznianskeho kláštora⁶⁶.³³ Boli to však viac menej iba nepodložené obvinenia, ktoré boli pravdepodobne reakciou na vtedajšie postavenie slovenských gréckokatolíkov v Prešovskom biskupstve, kde všetky zariadenia a inštitúcie – gymnázium, učiteľský ústav, internáty, tlačiareň a pod., boli riadené Rusínmi a slúžili väčšinou iba pre potreby rusínskeho obyvateľstva. K upokojeniu atmosféry neprispeli ani viaceré nešťastné vyjadrenia niektorých vedúcich rusínskych predstaviteľov biskupstva, ktorí de facto ignorovali potreby gréckokatolíkov slovenskej národnosti. Ako príklad možno uviesť vyjadrenie kanonika prešovskej kapituly T. Rojkoviča, ktorý na žiadosti slovenských veriacich, aby biskupom Prešovského biskupstva bol Slovák, odpovedal v tom zmysle, že „*táto akcia Slovákov je taká beznádejná, že by bolo pod dôstojnosť cirkevnej autority mrhať čas na neplodnú polemiku a reagovať na provokatívne vyhlásenia Slovákov*“.³⁴ V ústrety slovenským gréckokatolíkom nevyšlo napr. ani konzistórium Prešovského biskupstva, ktorého členovia sa na svojom zasadnutí 4. júla 1940 uzniesli, že je potrebné upozorniť rektora seminára, aby oznámil „*tým bohoslovcem, ktorí neovládajú ruský jazyk, že si ho musia osvojiť, lebo v opačnom prípade nebudú vysvätení za kňazov*“.³⁵

Mnoho obvinení sa na biskupský úrad vznieslo aj pre jeho politiku obsadzovania slovenských farností rusínskymi kňazmi. Ponosy prichádzali často aj od samotných slovenských gréckokatolíkov, ktorí si do svojich farností žiadali slovenského kňaza. Na akési ospravedlnenie tejto činnosti biskupského úradu však treba uviesť, že gréckokatolíckych kňazov, ktorí sa hlásili k slovenskej národnosti, bolo veľmi málo, ostatní, aj keď pochádzali zo slovenského prostredia, sa k nej nehlásili. Národné noviny zo dňa 4. januára 1938 napr. uviedli mená iba piatich gréckokatolíckych kňazov, ktorí sa otvorene hlásili k slovenskej národnosti. Boli to: Jozef Zorvan Karpaty, Eduard Šmilňák, Mikuláš Takáč, Pavol Spišák a František Haluška. Uvádžajú aj mená tých kňazov, ktorí síce majú slovenských rodičov, k slovenskej národnosti sa však neprihlásili: Oliver Žatkovič, Jozef Želinský, Adalbert Šalomon, Ján Sabol, Július Hricišák, Jozef Sobota, Štefan Haluška, Pavel Kanuščák, Michal Durišin.³⁶

33 HORKOLIČ, M.: Slovenskí gr.-katolíci v boji za svoje práva. In: *Národné noviny*, 66, 1935, č. 70 (4. 9.), s. 1.

34 LACKO, M.: Náčrt dejín slovenských gréckokatolíkov. In: *Most*, 13, 1966, č. 3-4, s. 144.

35 HARAKSIM, E.: Etnodiferenciačný proces v gréckokatolíckej cirkvi na východnom Slovensku. In: *Historický zborník*, 11, 2001, č. 1, s. 39.

36 SOROČINSKÝ, Š.: Šematizmus grécko-katolíckej diecézy v Prešove. In: *Národné noviny*, 69, 1938, č. 2 (4. 1.), s. 1-2.

S problematikou obsadzovania slovenských gréckokatolíckych farností slovenskými kňazmi úzko súvisel aj ďalší problém, totiž že vedenie Teologickej bohosloveckej akadémie diskriminuje a násilne rusinizuje bohoslovcov slovenskej národnosti. Množstvo kritiky bolo adresované najmä na spirituála bohosloveckého seminára Vasiľa Hopka. Ten bol obviňovaný z toho, že dáva bohoslovcom exercície iba po rusínsky a zakazuje im rozprávať sa po slovensky. Vyvrátiť tieto podozrenia sa ešte koncom roka 1936 podujali samotní seminaristi, ktorí 31. decembra napísali list biskupovi P. Gojdičovi, v ktorom všetky obvinenia popreli. V liste uvádzajú, že za týmito obvineniami stoja traja bohoslovci, ktorých nespokojnosť je nielen pre ich „*svarlivýj charakter*“, ale vychádza aj z „*prekrásnej idey*“ Slovákov a ich „*ligy*“ všetko slovakizovať, a tiež z ich „*prenebreženija* (pohŕdania) *k nam vsim, k našemu narodu*“.³⁷ Obvinenia voči vedeniu seminára však pokračovali aj v ďalších rokoch, na čo biskup reagoval tak, že inicioval v roku 1939 v seminári šetrenie tejto záležitosti. Jeho výsledok bol, podobne ako vo všetkých doterajších prípadoch, negatívny. V správe z 8. septembra 1939 sa teda konštatuje, že „*v seminári užívaníu slovenského jazyka nikto nezabránil*“.³⁸ Nespokojnosť najmä s osobou Vasiľa Hopka však pretrvávala aj naďalej, na upokojenie situácie sa preto biskup Pavol Gojdič rozhodol Vasiľa Hopka 31. augusta 1941 z tejto funkcie odvolať.

Čoraz silnejšie volanie po výraznejšej akceptácii gréckokatolíckych veriacich slovenskej národnosti, biskup Pavol Gojdič vyslyšal v roku 1940, keď 17. júna 1940 vymenoval Jozefa Zorvana³⁹, správcu farnosti v Klenove, za generálneho vikára pre slovenských gréckokatolíkov. Pozitívnym krokom k zmierneniu národnostného napätia najmä v Prešove bolo napríklad aj to, že biskupský úrad kladne reagoval na žiadosť prešovských gréckokatolíkov po kázani v slovenčine. Koncom roku 1940 povolil, aby sa od začiatku

37 AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 72, sign. 4.

38 AGBP, Prezidiálne spisy, inv. č. 74, sign. 46.

39 KUŠNÍR, P.: Jozef Zorvan, generálny vikár (1882 – 1962). In: *Zostali verní I*. Košice 1997, s. 134.

Jozef Zorvan sa narodil v Kolpachoch (dnes Banský Studenec) pri Banskej Štiavnici, bol rímskokatolíckeho vyznania. V ostrihomskom seminári sa spoznal s bohoslovcami východného obradu, kde sa začal zaujímať o byzantsko-slovanskú liturgiu a tradície. Keď bol neskôr pre panslavizmus zo seminára vylúčený, na príhovor košického biskupa Augustína Fischera-Colbrieho ho prijal prešovský gréckokatolícky biskup Ján Vályi. Súčasne so zmenou obradu si zmenil aj meno na Jozef Karpaty. V roku 1908 začal učiť na prešovskej preparandii. Kňazskú vysviacku absolvoval 28. 8. 1909. V roku 1918 bol menovaný za správcu farnosti Klenbarok (dnes Klenov).

roku 1941 v katedrálnom chráme sv. Jána Krstiteľa v Prešove vždy v nedeľu o 11.00 kázalo po slovensky.⁴⁰ Podobným pozitívnym krokom sa javí aj schválenie bohoslužobnej knihy v slovenčine pre súkromné potreby slovenských gréckokatolíkov od gréckokatolíckeho farára vo Vernári P. Spišáka, ktorej dal biskup P. Gojdič svoj imprimatur.

Ďalším dôležitým bodom, v ktorom sa rozchádzali názory slovenskej vlády a biskupa P. Gojdiča, bola tzv. židovská otázka. Biskup Pavol Gojdič bol známy svojím negatívnym postojom voči nacionálnemu režimu v Slovenskej republike. Ešte krátko pred samotným vznikom Slovenskej republiky v januári roku 1939 vydal pre veriacich svojej eparchie pastiersky list, v ktorom jednoznačne odsúdil rasizmus, nacionalizmus a šovinizmus.⁴¹

V septembri roku 1940 Ministerstvo školstva vydalo výnos, v ktorom nariadilo všetkým biskupom, aby z cirkevných škôl vylúčili a do židovských škôl poslali všetky pokrstené deti, ak spadali „do pojmu Žid“ podľa vládneho nariadenia z roku 1939. Dňa 30. septembra 1940 sa z reakciou na tento výnos obrátil na prešovského biskupa nitriansky biskup Karol Kmeťko. Nitriansky biskup v liste oznamuje, že tejto žiadosti nemôže vyhovieť, „*lebo kánon 1374 zabráňuje posielat' katolícke deti do nekatolíckych škôl*“. Zároveň sa prešovského biskupa, ako aj všetkých ostatných katolíckych biskupov pýta, aká je ich mienka na túto záležitosť, a prosí ich o podanie návrhu, ako by mali jednotne postupovať. Biskup Pavol Gojdič odpovedal 3. októbra veľmi jednoznačne: „*s návrhom vašej excelencie, ktorý má byť poslaný na ministerstvo školstva, úplne súhlasím a s ním sa v plnej miere stotožňujem*“.⁴²

Vážnejší rozpor medzi biskupom P. Gojdičom a slovenskou vládou nastal aj začiatkom leta 1941, kedy vláda pripravovala návrh nariadenia s mocou zákona, ktorým by sa upravovalo uzatváranie manželstiev medzi Židmi a Nežidmi (zákon O zmätočnosti a rozlučiteľnosti manželstva medzi Židmi a Nežidmi). Návrh tohto zákona zaslal všetkým katolíckym biskupským ordinariátom nitriansky biskup Karol Kmeťko, pričom ich zároveň vyzval, aby k nemu zaujali svoje stanovisko. S touto požiadavkou sa biskup P. Gojdič obrátil na Katedru cirkevného práva Gréckokatolíckej bohosloveckej fakulty v Prešove. Tá po preskúmaní návrhu vydala jednoznačné stanovisko, s kto-

40 Radostné chýry pre slovenských gréckokatolíkov. In: *Slovák*, 23, 1941, č. 3 (4. 1.), s. 5.

41 AGBP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 455, sign. 400.

42 AGBP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 456, sign. 3020.

rým sa stotožnil aj biskupský ordinariát, ktoré však vôbec nekorešpondovalo s názorom vlády. V záverečnom uznesení sa doslova uvádza: „*Osnova návrhu sa protiví prirodzenému a cirkevnému právu. Stojí v protive aj ľudskosti, je teda neprijateľná!*“.⁴³ K zvýrazneniu rozporov v tejto tzv. židovskej otázke medzi slovenskou vládou a vedením gréckokatolíckej cirkvi došlo najmä v roku 1942, kedy sa začali deportácie židovského obyvateľstva do koncentračných táborov. Biskup P. Gojdič sa na rozdiel od slovenskej vládnej moci postavil jednoznačne proti diskriminácii a následne aj proti deportáciám židovského obyvateľstva zo Slovenska.

Predložená štúdia sa snažila poukázať na vybrané špecifické problémy v postavení gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v prvých dvoch rokoch trvania Slovenskej republiky. Z postavenia a pozície, ktoré mala katolícka cirkev v Slovenskej republike v rokoch 1939 – 1945, na čele ktorej stál katolícky kňaz, by sa mohlo zdať, že aj gréckokatolícka cirkev ako súčasť katolicizmu prežívala prosperujúce obdobie. Prezentované skutočnosti v štúdiu však nasvedčujú, že gréckokatolícka cirkev v spomínanom období bola väčšinou v opozícii voči „klerikálnej“ slovenskej vláde. Vzťahy medzi vládnuou mocou a vedením gréckokatolíckej cirkvi boli dokonca napäté viac ako kedykoľvek predtým v minulosti. Tento paradox vychádza najmä z nacionalistického postoja slovenskej vládnucej garnitúry k prevažne rusínskemu vedeniu gréckokatolíckej cirkvi. Gréckokatolícka cirkev na Slovensku bola taktiež, aj napriek tomu, že bola nedeliteľnou súčasťou katolíckej cirkvi, v rímskokatolíckom prostredí často zaznávaná, prijímaná ako menej hodnotná zložka. Tieto skutočnosti potom predurčovali vznik protichodných názorov, ba až konfliktov v spomínaných oblastiach politického, náboženského, národnostného, či spoločenského života.

43 AGBP, Bežná agenda, Spisy, inv. č. 457, sign. 4150.